

KUML 1988
-89

KUML¹⁹⁸⁸₋₈₉

KUML¹⁹⁸⁸ -89

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette KUML
til minde om
JOHANNES BRØNDSTED
i hundredåret for hans fødsel
den 5. oktober 1890

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Redaktion: Poul Kjærum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus.

Omslag: Sporer fra ryttergrav i Gantrup

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11/12

Papir: Stora G-print 120 g

Copyright 1990 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>Poul Kjerum</i> : Johannes Brøndsted – et 100 års minde	7
<i>Jørgen Jensen</i> : Arkæologien mellem videnskab og folkelighed	9
Archaeology between science and popularization	14
<i>Steen Hvass</i> : Asken Yggdrasil	15
Yggdrasil. The World Tree	20
<i>Peter Gathercole</i> : Gordon Childe efter 30 år. Forelæsning ved 40 års jubilæet for oprettelsen af Forhistorisk Arkæologisk Institut ved Aarhus Universitet	21
Gordon Childe after thirty years	27
<i>Gert Hougaard Rasmussen</i> : Okkergrave fra ældre stenalder på Djursland	31
Ochre graves from the Early Stone Age on Djursland	40
<i>Pia Bennike og Verner Alexandersen</i> : Fannerup-skelettet. Antropologiske studier	43
Anthropological studies of the Fannerup skeleton from the Early Stone Age	56
<i>Lone og Steen Hvass</i> : Et gravkammer fra enkeltgravskulturen	57
Grave chambers in the single-grave culture	75
<i>Orla Madsen</i> : Gantrup. En enkeltgravshøj med ringrøft og grav med dødehus	77
Gantrup. A mound from the single-grave culture with a circular trench and a grave with a mortuary house	95
<i>Orla Madsen</i> : Grønlund. En høj med kammergrav og andre grave fra bronzealderen	97
A mound with a chamber-grave and other graves from the Bronze Age at Grønlund	117
<i>Erik Jørgensen</i> : Højgård, Avnevig og Måde. Tre syd- og sønderjyske grave fra tiden omkring Kristi fødsel	119
Højgård, Avnevig and Måde. Three graves from Slesvig and Southern Jutland from the time around the birth of Christ	141
<i>Dorthe Kaldal Mikkelsen</i> : To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene med tilhørende bebyggelse	143
Two equestrian graves from the early Roman Iron Age – one with an associated settlement	195
<i>Henrik Jarl Hansen</i> : Dankirke. Jernalderboplads og rigdomscenter. Oversigt over udgravningerne 1965-70	201
Dankirke. Eisenzeitliche Siedlung und Handelszentrum. Übersicht über die Ausgrabungen von 1965-1970	241
<i>Steen Wulff Andersen</i> : Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder	249
Cremation graves from the late Iron Age on Als	285
<i>Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen</i> : Stormandsgård og kirke i Lisbjerg	289
A nobleman's farm and church in Lisbjerg	309
<i>Torben Egebjerg Hansen</i> : Værktøjsfundet fra Dejbjerg. En vikingetidshåndværkers redskaber	311
The implements found at Dejbjerg	323
<i>Nils M. Jensen og Jens Sørensen</i> : Nonnebakkeanlægget i Odense. En ny brik til udforskningen	325
A new clue towards solving the puzzle of the Nonnebakke construction in Odense	333
<i>Hans Krøngård Kvistensen</i> : Spor efter guldsmede fra vikingetiden i Viborg	335
Traces left by goldsmiths in Viking Age Viborg	346
<i>Anne Hedeager Krag</i> : Frankisk-Byzantinsk dragtindflydelse. Tre jyske gravfund fra det 10. årh. e.Kr.	347
Fränkisch-byzantinische Einfluss auf die Tracht des 10. Jhr. n. Chr. Durch Trachtfunde aus drei jütischen Gräbern	358
<i>Gad Rausing</i> : Fanns ren i Skotland under vikingatid?	359
On the question of Reindeer in Scotland in postglacial times	361
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1988 og 89</i>	365

Asken Yggdrasil

Af Steen Hvass

I Danmark har arkæologien altid nydt en særlig popularitet, der ikke er blevet mindre i de senere år. I hundredåret for Johannes Brøndsteds fødsel er der en naturlig lejlighed til at se på lokalmuseernes arkæologiske udvikling i Danmark, efter at Johannes Brøndsted begyndte uddannelsen af arkæologer i 1930'erne og frem til nu, umiddelbart før åbningen af Det indre Marked i 1992, hvor den økonomiske og kulturelle udvikling vil skabe andre udfordringer for lokalmuseerne.

Med Johannes Brøndsted fra 1930 som lærer ved Københavns Universitet og fra årsskiftet 1932/33 som chef for Nationalmuseets oldtidsafdeling, begyndte en ny epoke i arkæologiens historie. Studievilkårene blev forbedret radikalt, oldtidsafdelingerne blev åbnet for studenterne, og Nationalmuseet blev nu de studerendes daglige arbejdsplads. En stor del af undervisningen kom nu til at foregå i Nationalmuseets bibliotek og i dets samlinger. Før Brøndsteds tid var Nationalmuseets oldtidsafdeling i en dyb krise og på det nærmeste lukket land for studenter (1).

Dansk arkæologi oplevede gennem 1930'erne en rivende udvikling, hvor Brøndsted var manden bag aktiviteterne. Hans indsats ved universitetet er bedst blevet sammenfattet således, at han i sin lektortid og senere som professor uddannede en halv snes magistre med eksamensår fra 1936 til 1952, som derefter førte faget videre (2). Hermed blev dannet en ny generation af unge arkæologer, der har præget arkæologiens udvikling frem til i dag.

Tre af Brøndsteds magistre fortsatte hans lærergerning, P.V. Glob som professor og leder af Forhistorisk Museum i Århus fra 1949 til 1960, hvor hans efterfølger Ole Klindt-Jensen overtog begge disse poster ved Glob's udnævnelse til rigsantikvar. Ved Københavns Universitet efterfulgte C.J. Becker i 1952 Brøndsted som professor. Under ledelse af disse professorer blev begge de to institutter udbygget med adskillige lektorstillinger, men efter Klindt-Jensens død i 1980 og Beckers afgang i 1985 har der ikke været noget professorat i forhistorisk arkæologi ved et dansk universitet.

Med oprettelsen af de arkæologiske institutter opstod en ny generation af unge arkæologer, der fortsatte det nødvendige samarbejde mellem museum og universitet, som blev etableret af Brøndsted, og skabte grundlaget for en arkæologisk professionalisme ved museerne.

Det kulturhistoriske arbejde i Danmark har dybe folkelig rødder. De fleste af museerne er udsprunget af åndelige bevægelser som nationalromantikken i forrige århundrede og hjemstavnsbevægelsen omkring århundredskiftet og i de senere år af regionalismen. Karakteristisk for disse bevægelser er deres bredde og deres spredning ud over landet, og netop på denne baggrund er det naturligt, at museumsvæsnet er blevet decentralt (3).

Decentraliseringen startede som en ledelseskriser, da grundlæggergenerationen begyndte at ældes og falde fra ved de nyetablerede museer. Det blev stadig vanskeligere at finde egnede personer, der næsten uden vederlag ville påtage sig ledelsen af et museum. Det var på denne baggrund, Dansk kulturhistorisk Museumsforening blev stiftet i 1929 (4). Her førtes debatten om decentralisering af museumsvæsnet og de nødvendige øgede stats-tilskud til at kunne ansætte et fagligt kvalificeret og lønnet personale.

En afgørende ændring skete i 1933. Det gamle spændingsforhold til Nationalmuseets oldtidsafdeling blev efter Johannes Brøndstedts tiltrædelse af lederstillingen her afløst af et frugtbart samarbejde med de etablerede provinsmuseer (5).

Med museumsloven af 1958 videreudviklede staten denne holdning til de lokale kulturhistoriske museer. Man oprettede Statens Lokalmuseums-tilsyn, selvfølgelig med Brøndsted som formand og repræsentanter for Nationalmuseet og lokalmuseerne. Lokalmuseumsnævnet skulle formidle samarbejdet. Loven anerkendte de lokale museer som en selvstændig del af landets museumsvesen og dermed en decentralisering. Den nødvendige økonomi har fra 1958 og frem til i dag været ydet som statens lovbundne tilskud til de godkendte lokalmuseer, sat i forhold til det enkelte museums faste stedlige tilskud, og heraf har de kommunale driftstilskud været langt de største. Dette gulerodsprincip, der har opmuntret de lokale bevilgende myndigheder til en væsentlig forøgelse af de lokale tilskud, har muliggjort en væsentlig udbygning og professionalisering af museerne. Derefter har lokalmuseerne udviklet sig til kulturcentre, hvor forskning og formidling ofte er kædet sammen som to sider af samme sag.

De første fagligt uddannede arkæologer, der tog arbejde uden for Nationalmuseet, var Hans Neumann, der få måneder efter sin eksamen i 1936 blev museumsinspektør i Haderslev, og Peter Riismøller, der samme år blev ansat ved Aalborg historiske Museum, begge efter embedseksamen i historie, men lærdommen havde de hentet hos Brøndsted samt ved et par års studenterarbejde på Nationalmuseet. F.eks. havde Brøndsted en væsentlig andel i oprettelsen af den nye museumsstilling i Aalborg, og fremover betragtede Riismøller sig da også som hans tro "lensmand i det nørre-jyske" (6).

Da museumsloven trådte i kraft i 1958, var der faglig leder ved 8 museer. Udviklingen tog nu fart; i 1973, hvor antallet af statsanerkendte museer

var 75, var der ikke mindre end 64 faglige medarbejdere, heraf 18 forhistoriske arkæologer, vel at mærke uden for Nationalmuseet og de to universitetsinstitutter.

I årene derefter foretager et stigende antal museer arkæologiske udgravninger af truede fortidsminder i det åbne land efter anmeldelse fra interesserede landmænd, amatørarkæologer m.v. i henhold til den daværende Naturfredningslovs §49. Der kan iagttages en vækst i undersøgelserne i 1974/75, igen i 1979 og i 1980, hvilket falder sammen med en fortsat udbygning af museerne og deres arkæologiske kapacitet (7).

I 1990 arbejder 41 arkæologiske museer jævnt fordelt over hele landet uden for Nationalmuseet (8). På disse 41 museer sidder 61 heltidsansatte arkæologer i fast normerede stillinger. Hertil kan føjes et større antal midlertidigt ansatte arkæologer, der er beskæftiget med udgravning og anden form for undersøgelse, udstillinger, foredrag osv. I dag er det største antal arkæologer i Danmark ansat ved lokalmuseerne. Erfaringerne har vist, at samtidig med den arkæologiske professionalisering af lokalmuseerne er der sket en kraftig forøget aktivitet med et stigende antal amatørarkæologer, der oftest på foreningsbasis samarbejder med lokalmuseerne til gavn både for amatørarkæologerne og museerne. I dag beskæftiger et større antal mennesker sig med arkæologi end nogen sinde før.

Denne vækst i lokalmuseernes virksomhed, der kan konstateres inden for de sidste 30 år, er et resultat af de øgede offentlige investeringer, som museumslovgivningen har foranlediget. Både stat, amter og kommuner har bidraget; ikke mindst de sidste har i betydeligt omfang foretaget den fortsatte udbygning af museerne. Størrelsen af disse ydelser har særlig interesse, fordi de i konkrete tal afspejler lokalsamfundets interesse i dets egen museumsvirksomhed.

Der er sket en forskellig arkæologisk udbygning af henholdsvis Vest- og Østdanmark. Uden for Nationalmuseet begyndte den arkæologiske professionalisering af lokalmuseerne i Jylland som ovenfor omtalt allerede i 1936, og i 1940 fulgte Odense med ansættelsen af Erling Albrechtsen, der selvfølgelig havde fulgt Brøndsteds undervisning i 1930erne. Albrechtsen blev også den første lærer i det nyoprettede lektorat i nordisk arkæologi ved Odense Universitet (9). I 1949 indførtes faget arkæologi på Aarhus Universitet. I 1951 oprettedes Jysk Arkæologisk Selskab. De indledende forberedelser var gjort med en rundskrivelse til de jyske museumsledere. Selskabet opnåede i løbet af ganske få år en bred tilslutning (10).

I fortsættelse af Brøndsteds arbejde fra 1930erne blev universitet og museum i Århus i 1950erne knyttet tæt sammen til en organisk torso, hvor arme og ben blev sat på ved et samarbejde med de vstdanske arkæologisk interesserede lokalmuseer. I 1960erne og i særdeleshed i løbet af 70erne udbyggedes i Vestdanmark et tæt net af statsanerkendte museer med arkæologisk bemanning, således at hele Danmark vest for Storebælt i 1979

var områdemæssigt dækket ind. Disse lokalmuseer var oftest udbygget med ansatte med anden museumsrelevant, videnskabelig uddannelse samt med det nødvendige tekniske og administrative personale til at en moderne kulturinstitution kan fungere. Denne udbygning i Vestdanmark skete, foruden i et naturligt samarbejde med de arkæologiske institutioner i Århus, også i samarbejde med det arkæologiske institut i København og Nationalmuseet (11).

I Østdanmark, omfattende Sjælland, Møn, Lolland-Falster og Bornholm, er den arkæologiske udbygning uden for Nationalmuseet sket i en anden takt. Her har Nationalmuseet i nogen grad tilfredsstillet museumsbehovet hos disse lokalområders befolkning, således at en eksisterende og voksende interesse for lokalmuseer i Østdanmark først sent og i begrænset omfang har opnået stedlig støtte.

Først i 1971 ansættes en videnskabeligt uddannet arkæolog ved et lokalmuseum på Sjælland, og i midten af 1970erne og 80erne sker en langsom udbygning. De sidste 3 arkæologisk arbejdende museer er der først skabt lokalt grundlag for fra 1985 til 1989. Først i løbet af 1989 er Østdanmark dækket ind ved arkæologisk bemandede lokalmuseer, men mange steder er professionaliseringen sket så sent, at det i 80ernes økonomiske krise har været meget svært at bringe museerne op på et rimeligt niveau med det nødvendige tekniske og administrative personale, så der kan etableres en stabil arbejdsrytme (12).

Decentraliseringen af den arkæologiske undersøgelses- og udgravningsvirksomhed har givet mulighed for en professionel indsats på den enkelte egnens egne vilkår med en kulturproduktion udført ude i lokalmuseernes områder, og det har skabt en aktivitet og en mangfoldighed, som har været til gavn for dansk arkæologi og hele museumsvesnet.

Decentraliseringen har også ført med sig, at museerne ude i landet får mere markante profiler. Museerne er lokale forskningsinstitutioner med en forskning i lokalområdet. Arbejdet med samlingerne og egnen har betydet, at de mange museer, der tidligere fremtrådte som miniudgaver af Nationalmuseet, nu i stigende grad afspejler den egn, de ligger i. Her i 1990 arbejdes der på flere lokalmuseer med spændende projekter, som skal give nyt indhold i de forhistoriske udstillinger og øvrige aktiviteter, hvor fællesnævneren er at fokusere på de forhold, der er karakteristiske for netop dette lokalområdes arkæologi. Lokalmuseerne får stadig større betydning for provinsens kulturelle identitet og anvendes mere og mere i nyhedsformidlingen via aviser, radio og fjernsyn.

I denne udadvendte virksomhed adskiller museerne sig fra alle andre kulturformidlende institutioner ved både at drive forskning og formidling, hvor formidlingen til et bredt publikum naturligt indarbejdes i selve virksomheden. Her i 1990 – ved indgangen til Det indre Marked – vokser interessen fra offentlighedens side i at bruge arkæologiens resultater som

turistmagnet til at hente fremmed valuta til landet, samtidig med at de offentlige myndigheder i deres økonomiske omprioriteringer, der i øjeblikket for museerne har karakter af en nedgang, stiller krav om mere kommerciel og populær markedsføring.

I bedste Brøndsted-tradition er det vigtigt at holde sig for øje, at lokalmuseernes styrke og deres særpræg netop er den nære forbindelse mellem indsamling og undersøgelser og dermed forskning som den nødvendige forudsætning for en alsidig og kvalificeret formidling.

I takt med, at de arkæologisk arbejdende lokalmuseer blev selvstændige og kom til at arbejde i en decentral struktur, er der opstået et stigende behov for samarbejde med de øvrige arkæologisk arbejdende universitetsinstitutter og det centrale Nationalmuseum. Gennem sine landsdækkende arkiver, laboratorier og afdelinger har dette museum en central betydning, der ved et stadig udbygget samarbejde med universitetsinstitutterne og lokalmuseerne kan give en optimal udnyttelse af ressourcerne til videre udvikling for alle (13).

De oprindelige arkæologiske institutter ved især Aarhus og Københavns Universiteter er af vital betydning for virksomheden på de arkæologisk orienterede lokalmuseer og dermed for lokalområdets identitet.

I hundredåret for Johannes Brøndsteds fødsel er der grund til at erindre om den indsats, han gjorde for at føre dansk arkæologi ind i en rivende udvikling ved at skabe samarbejdet mellem universitet og museum og ved at vise, at forskning og formidling kan være to sider af samme sag – netop museernes særpræg og styrke.

Kan museerne også i 1990'erne opleve nye fremtidsmuligheder, hvor den økonomiske og kulturelle udvikling vil skabe andre udfordringer til de arkæologisk arbejdende universiteter og museer? Man fristes til at sammenligne med asken Yggdrasil: Gode år med mildt klima havde fået træet til at vokse sig stort. Solidt stod det plantet i jorden, og kronen bredte sig vidt og satte megen frugt. Men som det mytologiske træ er det udsat for angreb: "Hjorten bider foroven, på Siden smuldrer det, og Nidhugg gnaver forneden". Kunne man håbe, at træet grønnes påny, vandet af de tre norner – fortids, nutids og fremtids gudinder – som råder for menneskets skæbne?

NOTER

- 1) Olaf Olsen: Peter Vilhelm Glob. 20. februar 1911-20. juli 1985. Særtryk af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Oversigt over Selskabernes Virksomhed 1985-1986. København 1986.
- 2) C. J. Becker: Nordisk arkæologi og europæisk forhistorie. I.S. Ellehøj (red.). Københavns Universitet. 1479-1979. Bd. XI. København 1979.
- 3) Betænkning nr. 727, afgivet af Udvalget vedrørende revision af museumslovene, København 1975.
- 4) Holger Rasmussen: Dansk Museumshistorie – de kulturhistoriske museer, udgivet i anledning af Dansk kulturhistorisk Museumsforenings 50 års jubilæum den 27. maj 1979. 1979.

- 5) Niels Oxenvad: OTHINIENSIA. Odense Bys Museer 1935-1985. Fynske Minder. Odense 1985.
- 6) KUML 1968 og 1969.
- 7) Betænkning nr. 953. Om samarbejdet mellem fredningsmyndighederne og museerne. København 1982 (Møllmann Udvalget).
- 8) Johs. Hertz: Lovgrundlag og administration. Arkæologiske udgravninger i Danmark 1984. Det arkæologiske Nævn. København 1985.
- 9) Niels Oxenvad og Henrik Thrane: Erling Albrechtsen 70 år – 23. juli 1974. Fynske Minder 1974. Odense 1974.
- 10) Arkæologiske krøniker. Udgivet i anledning af Poul Kjærums 60 års dag den 10. november 1986. Moesgård 1986.
- 11) Kristian Kristiansen: Dansk arkæologis publikationsbehov med Appendix I. Forhistoriske arkæologer i faste stillinger. Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udgivet af Dansk Historisk Fællesforening, Bind XXVIII, Hefte 3, 1980, s. 349-361.
- 12) Karen Løkkegaard Poulsen: Er Østdanmark glemt? Danske Museer, 6. 1989.
- 13) Nationalmuseet og fremtiden. Plan for Nationalmuseets udvikling til år 2000. København 1985.

SUMMARY

Yggdrasill

The World Tree

At the centenary of the birth of Johannes Brøndsted there is good reason for recognizing his efforts to make Danish archaeology take a giant leap forward by creating a close cooperation between University and Museum and to demonstrate how research and information can be two sides of the same matter, which is actually the force and quality of museums.

The archaeological institutes of Aarhus and Copenhagen Universities are of vital importance to the activities of the archaeological museums and consequently also to the identity of the local community.

The decentralization of archaeological investigations and excavations has created a fertile soil for a professional effort based on the conditions of the specific area, with cultural activities carried out locally. These wide-ranged activities have turned out to be a great advantage to Danish archaeology and Danish museums on the whole.

Steen Hvass

Vejle Kulturhistoriske Museum